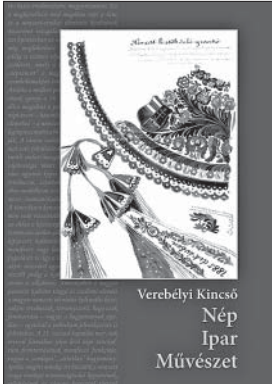

KÖNYVESPOLC

A HAZAI NÉPMŰVÉSZET TÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI KÉRDÉSEINEK ÖSSZEGRZÉSE

Nép • Ipar • Művészet – három fogalom, amelyeket a kötet címében felsorolásukkor vessző sem kapcsol egymáshoz, önálló értelmezésüket a belső oldalon sajátos írásjel, „gomb” jelzi. A mű a hazai „népművészet” történeti, elméleti kérdéseinek összegzése, amely hatalmas irodalom alapján teszi korszerűen befogadhatóvá a *fogalmi rendszert*, amelyet a szerző felépített.

Az első fejezet címe a népművészet változó, éles és halványuló képeire, kifejezéseire céloz: *A népművészet délibábja*. Kérdés, mi a népművészet? Meghatározása egyszerűnek tűnik: a népi kultúra keretében használt díszített tárgyak összessége. Részleteiben azonban áttekinthetetlen: fémműves-

ség, szokástárgyak, a népi vallásosság tárgyai, pásztorművészet stb. a népművészet fogalom meghatározatlanságáról árulkodik. Díszítőművészet, tárgyalkotó művészet, és a kapcsolódó fogalmak: ősművészet, primitív művészet, gyermekrajzok, lelki betegek rajzai, provinciális művészet, naiv festészet – bemutatja ezek társadalmi és esztétikai relációit a megfelelő történeti folyamatokban. Amikor a mű esztétikai értéke kiemelkedik a népi használat idején, *népi iparművészetről* beszélünk. A jelenben elhalványul a *képzőművészet, művészeti jellegű* művek keletkeznek. *Átlépés a művészeti területről a nem művészeti területre, és fordítva, a nem művészeti terület átléphet a művészeti terü-*

letre. Ettől a pillanattól népművészet lehet a *barkácsolás, a kézimunkázás, a szabadidős művészet, a tömegművészet* terméke. R. Jerabek a *népi képzőművészeti kultúra* megnevezést ajánlja, Voigt Vilmos a *folk-lór jellegű képzőművészet* megnevezést, ez utóbbi az alkotott műre, az előbbi az alkotóra (alacsony társadalmi helyzetére) építi az új fogalmat. De mindkét meghatározás a magasművészet, azaz a képzőművészet szintjéhez igazítja azt.

A „népművészet” terminológiai elágazásainak első fejezetben történt feldolgozását *A tudományos megismerés útjai* című második fejezet követi. Fontos megállapítása, hogy *„a népművészet iránti érdeklődés indítékai a XIX. században kibontakozó néprajztudományon kívül estek”*. A XIX. század végére, a XX. század elejére kialakult a népművészet divatja a közgondolkodásban. A néprajzi, népéleti tárgyak esztétikai befogadása széles területeken megjelent – írja, majd bemutatja az etnográfia tárgyközpontú szemléletét. Bátky Zsigmond (*Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*) 1906-ban tisztázta: nem a díszített tárgyat, hanem a népélet tárgyait kell múzeumba juttatni. E folyamatot teljes irodalmával gazdagon mutatja be a szerző. A művészeti kérdések vitájában állásfoglalása: a népművészet nem azonos a díszítőművészet fogalmával, több annál, a tárgyalkotó tevékenység esztétikai, művészi kifejezőmódja.

A tárgy felőli tudományos értelmezések a harmadik, *A néprajzi tárgy* című fejezetben kerülnek bemutatásra. A szaktudomány által kialakított szemlélet és annak történeti váltásai képezik e fejezet mondandóit, különösen a megújított szemléletű új tárgyszemlélet, amely a technoszféra hatásában a paraszti hagyomány kívülről érkező változásait mutatja. A használaton alapuló

vizsgálatok gazdag irodalma példákat nyújt a tárgy és tény kapcsolatára.

A tárgyi néprajzi vizsgálatok után következő negyedik fejezetben *A szokások tárgyai* címmel mutatja be a szerző a tárgyak reprezentációs funkcióit. Jellemezhetik a kultuszokat, a tárgyakban kifejezett „mondanivaló”-kat, a természetfeletti vel való kapcsolattartást, tiszteletet, szolgálatot.

Az ötödik fejezet visszatér a népművészet kérdésköréhez: *Korok és szakaszok a népművészetben*. Ebben kísérletet tesz annak megválaszolására, hogy a néprajztudomány történetiség értelmezése hogyan befolyásolja a paraszti tárgyi kultúra, a népművészet kutatását. Az ősi, honfoglalás előtti letűnt idők lenyomata stb. még nem kezelte folyamatként a népi kultúra létét és a népművészet helyét e folyamatban. A 1920–30-as évektől helyeződik át a kutatás a néprajzi jelenbe. A megoldáshoz a szerző hivatkozik Kosáry Domokos érvelésére és Granasztói Péter mezővárosi tárgyakat elemző tanulmányára, a konklúzió: „... a népművészet alakulását történetileg kell vizsgálnunk a társadalom egészén belül”. A kutatás a tárgyak használatának történetére kell irányuljon.

E tárgy történeti aspektus hívja elő a minta, a díszítmény problematikáját a hatodik, *Az ornamentika kérdéséről* című, a díszítés művészetelméleti irodalma alapján megírt fejezet. A korai művészetelméleti megközelítések, majd a felerősödő esztétikai megközelítés elősegítette, hogy a népművészetről való gondolkodás a néprajz keretein belül is meginduljon. Felveti azokat a kérdéseket is, amelyek a népi ornamentikát mint a magyar szecesszió formanyelvét kialakították. A díszítmény – szimbólum – kép sor csatlakoztatható a forma – tartalom – jelentés összefüggéseire. Verebélyi Kincső elgondolása összhangban van a népművészeti tárgy mint artefaktum tárgyelméleti megközelítéssel. Kiállítások, katalógusok megszerkesztéséhez kitűnő segítséget nyújthat ez a fejezet.

A minták jelentéseinek feltárása segít a szimbolizmus feltárásában a népi díszítőművészetben, amelyet a szerző gazdagon mutat be a hetedik fejezetben. Az ornamentális motívumok szimbólumként való értelmezése a népművészeti kutatások középpontjában áll, és a kezdetektől, évszázadok óta folyik e jelentésvilág feltárása.

A nyolcadik fejezet mutatja be a népművészet keresését a vallási néprajz tárgyain. A fejezet címe új meghatározása a folyamatnak, amelyben a tárgyak üzenetei elsődlegesek, de művészeti törekvések is megjelennek: *A vallási néprajzi művészet*. E nagy jelentőségű fejezet kísérli meg először a teljesség igényével áttekinteni és újraértelmezni a Kárpát-medence felekezeti sokszínűségében a paraszti vallásosságot mint a „népművészet lehetséges területét”.

Ahol a nép, ipar és művészet együtt megjelenik, az a kilencedik fejezet: *Házi szorgalmatosság – házi ipar – kézműipar – népi iparművészet*. E fejezet mutatja be azokat az ipartörténeti, oktatási, az életmódbeli változásokat, amelyek a díszített tárgyakkal átalakítják a falusi élet mindennapjait, a munkafolyamatok és ünnepek illeszkedéseit a tárgyak előállításának, értékesítésének rendjében. Az esztétikai gazdagság az áru értékét növeli, ugyanezzel az alkotók a magyar népi művészetet kívánják bemutatni. Háziipar, kézműves iparok, ezekkel gazdasági szükségleteket, kereskedői megrendeléseket elégítenek ki. A naiv, népi karaktert legújabbban a folklorizmus megnevezéssel jelölik, amely a 70-es, 80-as években már kifejezte az iparművészetben, művészetekben feltörő „népies”, „naiv” motívumok esztétikai jelentőségét.

A folklorizmus fenntartásának indoka a zárófejezet címében fogalmazódik meg (*Folklorizmusok: érdek és értékvédelem*) az alkotók és az alkotások szempontjából kiindulva.

A fogalmi rendszer sajátosságát a beillesztett képanyag erősíti, a szerző egyéni, szokatlan karakterű új képanyagot illeszt

egy újraértelmezett „népművészeti” kiadványhoz. Az elvi, elméleti meghatározásokhoz, a kérdéskör egészét feltáró feldolgozáshoz Verebélyi Kincső 866 tételes irodalomjegyzéke (79 oldal) szolgál. Az európai ez irányú szakirodalmak, a hazai honismereti, történeti, helytörténeti, művészettörténeti, iparművészeti irodalom mellett 408 tétellel (47%) a klasszikusnak nevezhető néprajzi irodalom anyaga avatja a kötetet az etnográfia, etnológia művészeti oldala szerint kiemelkedő szakkönyvvé a népművészet és annak elágazási területein.

(Verebélyi Kincső: Nép • Ipar • Művészet. Studia Folkloristica et Ethnographica 73. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék–Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2019. 336 oldal + 165 fénykép)

Szacsvay Éva

„INDULJ EL EGY ÚTON, ÉN IS EGY MÁSIKON” – KÖNYV A MAGYAR ZARÁNDOKUTAKRÓL

A *Magyar zarándokutak* című könyvet a kezünkbe véve óhatatlanul is a moldvai népdal kezdő sorai idéződnek fel bennünk. Ahogy a könyvet – vagy talán még pontosabb, ha az album kifejezést használjuk – lapozni kezdjük, ahogy feltárulnak előttünk az egyes zarándokutak, úgy erősödik bennünk a vágy, hogy induljunk, hogy vállalkozzunk arra a nagy utazásra, amelyet régmúlt korok utazói – akiket ekkor még peregrinusoknak hívtak – megtettek és megéltek. A zarándoklat az elmúlt évtizedekben reneszánszát éli, egyre többen indulnak útra, ki zarándokként, ki turistaként, ki túrázóként, ki pedig csak kíváncsiságból, önmaga teszteléséből akár, mert meg akarja tudni, hogy képes-e napi húsz kilométert (vagy akár többet) gyalogolni, hogy zavarja-e, ha más emberekkel együtt kell aludnia egy közös térben, hogy a megszokott kényelmét fel kell adnia. Az útra kelésnek ezek mind-mind más motivációi,

de az biztos, hogy aki ma zarándoklatra szeretne menni, annak számos lehetősége van Európában, de Magyarországon is. Az album ezeket a magyarországi lehetőségeket mutatja be.

A *Magyar zarándokutak* című kötetet Barna Gábor szerkesztette és több fejezetet ő maga is írt. Barna Gábort nem kell bemutatni a magyar olvasóknak, hiszen számos, a magyar búcsújárást és az ezzel kapcsolatos szokáscselekményeket bemutató szakkönyv szerzője, emellett könyvei között találunk olyanokat is, amelyek nemcsak a szakma érdeklődésre tarthatnak számot. A könyvhöz ajánlást Beer Miklós püspök írt, aki a magyar nép Mária-tiszteletét idézi fel saját szolgálati helyeire visszagondolva, emellett pedig rámutat a könyv különlegességére. A kötet izgalmas és hiánypótló olvasmány, és egyben egy olyan hasznos információkat is tartalmazó, gyönyörű fotókkal illusztrált útleírás, amelyben elmélyülve az olvasó szinte azonnal késztetést érez arra, hogy válasszon egyet a benne bemutatott zarándokutak közül, és amint lehet, elinduljon ezen. Ezt pedig könnyen meg tudja tenni, hiszen ezek a zarándokutak itt vannak körülöttünk, ezek egy-egy állomásán élünk, és csak ki kell nyitni a szemünket és el kell határozni magunkat arra, hogy ne csak egy-egy állomást, de egy-egy ilyen utat is felfedezzünk, ezeket végigjárjuk. Ez akár életprogram is lehet, ahogy ezt a fejezet szerzői az általuk végigjárt és a kötetben bemutatott utakkal igazolják is.

A könyv első fejezete (*Magyarok Európa zarándokútjain – zarándokutak Magyarországon* – Barna Gábor tollából) történeti kontextusba helyezi a magyarok zarándoklatait, Magyarország kereszténnyé válásától egészen napjainkig. A leírásból megismerhetjük azokat a zarándokhelyeket, amelyeket a középkori zarándokok felkerestek. Ezek a helyek nemcsak európai zarándokhelyek, hanem a magyar kultúra fontos emlékhelyei is. Az európai kapcsolódások után az album áttér a magyarországi zarándokutakra.